

Installatietoespraak 17 september 2015

We verwelkomen vandaag in deze feestelijke zitting vier nieuwe raadsheren. Twee van hen zijn werkzaam in de afdeling civiel, de andere twee zijn werkzaam als raadsheer-commissaris in de afdeling straf. Ik stel hen zo dadelijk nader aan u voor. Het is wat mij betreft gebruikelijk om bij gelegenheid van zo'n feestelijke installatie ook iets te zeggen over een onderwerp dat voor de rechtspraak van belang is. Daarmee geef ik u een indruk van de omstandigheden waarin de nieuw geïnstalleerde collega's hun werk doen en de opgaven, of zo u wilt uitdagingen die deze omstandigheden meebrengen.

In juni jl. verscheen van de hand van onze Amsterdamse collega Ruth de Bock een preadvies voor de jaarvergadering van de Nederlandse Juristen Vereniging onder de titel *Grip op Kwaliteit*. Zij acht voor kwaliteit van rechtspraak drie hoofdelementen van belang:

- ambachtelijkheid (het *professioneel* gehalte);
- eisen van rechtvaardigheid (het *moreel* gehalte);
- eisen van effectiviteit (het *praktisch* gehalte).

Zij citeert in dat verband raadsheer G. (Dineke) de Groot (Hoge Raad): "een rechterlijke beslissing moet begrijpelijk zijn met het hoofd, invoelbaar met het hart en uitvoerbaar met de benen".

Als *wij* denken aan die eis van ambachtelijkheid, schiet ons wellicht onwillekeurig als eerste te binnen dat een rechter de rechtsregels op een deskundige wijze moet toepassen. Dat is bij collega Ruth de Bock pas de derde eis van ambachtelijkheid. De eerste eis die zij formuleert is die van deugdelijk feitenonderzoek. "Het belang van waarheidsvinding neemt toe, omdat de 'feitengevoeligheid' van rechterlijke beslissingen steeds groter wordt", aldus De Bock. Bijna alle rechtsvormende beslissingen van de Hoge Raad verwijzen naar 'de feiten en omstandigheden van het geval', of het nu gaat om de uitleg van een overeenkomst, de hardheid van een verjaringstermijn of de inhoud van een zorgvuldigheidsnorm.

Dat belang van deugdelijk feitenonderzoek stelt de rechtspraak in toenemende mate voor uitdagingen. Daar wil ik kort nader iets over zeggen.

De Amerikaanse rechter Richard Posner - een collega met meer dan dertig jaar ervaring in de appelrechtspraak - heeft in zijn boek *Reflections on judging* (2013) aandacht gevraagd voor de steeds toenemende complexiteit van rechtszaken. Die hangt samen met en vloeit voort uit een steeds toenemende complexiteit van onze samenleving. Daarbij moet u o.a. denken aan technologische ontwikkelingen, ingewikkelde structuren in de samenleving, ingewikkelde financiële constructies, globalisering, meerpartijenverhoudingen, een steeds toenemende stroom van informatie afkomstig uit de zgn. empirische wetenschappen enzovoort. Dat zijn vormen van complexiteit, die voor de rechter een gegeven zijn. Daar zal de rechtspraak mee om moeten leren gaan.

Een paar voorbeelden die iets zeggen over die toenemende complexiteit. En omdat beelden soms meer zeggen dan duizend woorden, nodig ik u uit met mij te kijken naar enkele beeldfragmenten die ik kort van commentaar voorzie.

<https://www.youtube.com/watch?v=7v4ZirKQJ6c>

U had dit fragment wellicht al vaker gezien. Het is de hele wereld overgegaan. En dat zou niet het geval geweest zijn als het om een alledaagse gebeurtenis was gegaan. Het spectaculaire zat hem in de zeldzaamheid, de uniciteit. Eén van de tegenstanders merkte na afloop van de

wedstrijd enigszins zuur op: de kans dat zo iets lukt is 0,01%. Die uitlating was ongetwijfeld niet gebaseerd op een doorwrochte kansberekening. En of de schatting op basis van de alledaagse ervaring juist was, weten we niet. Misschien moesten er veel meer cijfers achter de komma staan 0,0000...1. Misschien minder. Maar in veler beleving ging het hier om een uniek gebeuren. Unieke gebeurtenissen doen zich voor. Gebeurtenissen die niet of nauwelijks reproduceerbaar zijn. En dat is één van de voorbeelden van complexiteit in het rechterlijk werk. Eigenlijk wordt van ons gevraagd om niet op grond van onze alledaagse ervaring te oordelen of al dan niet aannemelijk is dat iets gebeurd is. Nee, wij zouden verstand moeten hebben van waarschijnlijkheidsrekening. Of op zijn minst mensen, die daar verstand van hebben moeten kunnen volgen en de juiste vragen moeten kunnen stellen. Ik denk dat daar een kern van waarheid in zit en de rechtspraak moet er goed over nadenken hoe wij die kennis in huis halen. Maar dan nog: ook als het oordeel luidt dat een kans op een gebeurtenis uiterst klein is, dan wil dat niet zeggen dat die gebeurtenis niet heeft plaatsgevonden. Het is en blijft de taak van de rechter om ook de feitelijkheid van die “zeldzame” gebeurtenis, zo enigszins mogelijk, in rechte vast te stellen.

www.youtube.com/watch?v=wup9eU3fEko

Prof. Maarten Steinbuch was in juni gastspreker op een themabijeenkomst van de raadsheren van ons hof. In het filmpje kreeg u een wel erg korte samenvatting te zien van de onderwerpen waar hij ons die middag veel uitvoeriger en op boeiende wijze over vertelde. Razendsnelle technologische ontwikkelingen, de komst van robots die - u hoorde het hem zojuist zeggen over de zorg - de mens nooit kunnen vervangen, maar wel allerlei (deel) taken kunnen overnemen. Ontwikkelingen die op twee manieren voor de rechtspraak van groot belang zullen zijn. In de eerste plaats zullen er allerlei nieuwe rechtsvragen uit voortvloeien, waarover rechters zullen moeten beslissen. Hoe zit het straks met de aansprakelijkheid voor een ongeluk, veroorzaakt door een zelfsturende auto? En wat te denken van de hacker die de zelfsturende auto van een ander tegen een boom laat rijden?

Maar die technologische ontwikkelingen zullen ook invloed hebben op onze manier van werken. Waar nu al in de gezondheidszorg de technologie behulpzaam is bij onder andere het uitvoeren van operaties, maar ook bij het stellen van diagnoses is er weinig fantasie voor nodig om te vermoeden dat binnen afzienbare tijd ook ónze wijze van werken daardoor in toenemende mate beïnvloed gaat worden. De ICT zal ons meer en meer gaan helpen bij verwerking van kennis, een snelle beschikbaarstelling en analyse van alle relevante literatuur en rechtspraak etc.. Maar te verwachten is ook dat fysieke afstanden in ons werk steeds minder een rol zullen gaan spelen, doordat we via technische mogelijkheden die afstanden zodanig kunnen overbruggen dat ze er feitelijk niet meer zijn. Virtuele zittingszalen (drie dimensionaal), om maar een voorbeeld te noemen. Net als bij de robots, genoemd door Steinbuch: geen *totale* vervanging van de reële ‘face to face’ gesprekken tijdens rechtszittingen, maar wel een *gedeeltelijke* en wel in toenemende mate, zo valt te verwachten.

Toenemende complexiteit dus, een toenemend belang van deugdelijk feitenonderzoek, en voorts veranderingen die op ons afkomen met een grote snelheid en die volgens velen de veranderingen uit de afgelopen 20 jaar, ook qua tempo, in de schaduw zullen stellen. Wat vraagt dat alles van de rechter, wat vraagt dat van onze zojuist geïnstalleerde raadsheren?

Het antwoord op die vraag kan in het bestek van deze toespraak uiteraard lang niet volledig zijn. Ik volsta met een paar aspecten:

- het vraagt van ons dat wij zicht houden op de kern van ons werk: (om nog een keer raadsheer Dineke de Groot te citeren) “een rechterlijke beslissing moet begrijpelijk zijn met het hoofd, invoelbaar met het hart en uitvoerbaar met de benen”;
- het vraagt van ons een enorme openheid voor de ontwikkelingen in de samenleving;
- het vraagt van ons dat wij complexiteit niet te lijf gaan met juridisch formalisme, maar met juridisch realisme (Posner) en dat betekent o.a. dat wij echt aandacht hebben voor de feiten;
- het vraagt van ons dat wij ons niet laten leiden door gevoelens van angst voor al die nieuwe ontwikkelingen, maar door moed en de vastberaden wil om begrijpelijke, invoelbare en uitvoerbare beslissingen te nemen ten dienste van een complexe samenleving.

Ik ben er trots op vier nieuwe raadsheren aan u te mogen voorstellen, van wie ik overtuigd ben dat zij die openheid, moed en vastberadenheid meebrengen.